

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווייצ'ג, ראש המחלקה למדעי המדינה

בלוג מס' 24: השכלה בעירבון מוגבלויות

הפעם אני מסתכן בגדול – לא מאימת רשויות ההשכלה הגבוהה אני חושש, אלא דווקא בגלל מן הזעם שדבריי עלולים לעורר בקרב אוכלוסיית סטודנטים שממילא סובלת. אודה ואתוודה: הדברים שאכתוב כאן לא יהיו קלים, ולא כולם ייענו לכללי ה"פוליטיקלי קורקט" אך בוודאי שאין לי כוונה לפגוע באיש. ובכל זאת, נדמה לי שיותר מדי זמן מטאטאים את הסוגייה מתחת לשטיח.

מדובר בסטודנטים בעלי מוגבלויות. לא נכים מבחינה פיזית אלא סטודנטים בעלי לקויות למידה הפוגעות ביכולת הלמידה שלהם. על פי רוב, סטודנט שמוגבל **פיזית** אינו מוגבל מבחינת הדבר שלשמו מעסיקים עובדים בעידן המידע: כושר המוח. בנוסף, המוגבלות גלויה לכל: אם היא פוגמת ישירות בתפקיד הנדרש, המעסיק (וגם הנכה) יודעים להכיר באי ההלימה של המועמד למשרה (למשל, קטוע יד אינו יכול להיות בנאי). אולם לא כך לגבי סטודנטים בעלי לקויות למידה. לכאורה, מסוגלים סטודנטים אלה לבצע את העבודה הניתוחית-מנטלית בדומה לשאר הסטודנטים. אם כבר קיימת עדות לקושי, אזי זה אמור להשתקף ב"תיק ההסמכה" שלו, קרי גיליון הציונים (או עצם קיומו של [או היעדרו של] תואר) מהמוסד להשכלה גבוהה.

אינני טוען שאין מקום לקבל סטודנטים כאלה ללימודים – ישנן מטרות חשובות אחרות להשכלה גבוהה עליהן כתבתי בבלוגים קודמים (מילוי שעות פנאי באופן שנותן סיפוק לאדם; אזרחות טובה וכו'). הבעיה אינה בכניסה אלא בעיקר ביציאה – או בתוצר.

אתחיל במשל: אדם רוצה להתקבל לקבוצת כדורסל של מכבי תל-אביב, אך מה לעשות וגובהו רק 1.70 מ'; אדם אחר צולע בעקבות פציעה קשה בשירות הצבאי שלו; ויש מי שסובל מבעיית ראייה חמורה כלשהי. ברור לכולנו שאלה אינם מתאימים לקבוצה וכל בקשה שלהם להקל עליהם במבחן קבלה לקבוצה (או במשחקים בקבוצת הנוער) הייתה מתקבלת בסירוב מובן.

עכשיו ניקח את הדוגמה הזאת אל המגרש הקוגניטיבי. אדם רוצה להתקבל ללימודי תואר שני עם תיזה (תלמיד מחקר) בחוג ליחסים בינלאומיים אך נולד עם פיגור ברמת המשכל שלו (נניח 90, לא מעט מתחת למוצטע); או סובל מבעיית זיכרון קשה בעקבות פציעה; או שאינו מסוגל לקרוא אנגלית בגלל דיסלקציה. כשאותו סטודנט פונה לרשויות האוניברסיטה תוך כדי הלימודים לתואר ראשון הוא מבקש הקלות וסיוע: להצמיד לו סטודנט-חונך שיסביר לו את החומר ארבע פעמים; שיורשה לו להשתמש בחומר פתוח בכל המבחנים. כמו כן, הוא דורש תרגום כל הספרות מאנגלית לעברית. על פי רוב, התשובה לבקשות אלה אינה סירוב אלא הליכה כברת דרך לקראתו. נניח אפילו שמקבלים את כל בקשותיו (אפשרות בהחלט לא מופרכת) ותוך כדי כך הוא מצליח להשיג ציון 85 בתואר הראשון; ציון יפה לכל הדעות. ואז עולה השאלה הקשה: האם לקבל אותו לתואר שני עם תיזה בגלל שעבר את הרף המינימלי? ואם כן, האם להמשיך באותו סיוע גם בתואר שני – אפילו עד כדי מימון עבור עריכה לשונית לכל התיזה עצמה? ואם תוך כל ההקלות האלו (שוב, תרגומים של כל הספרות באנגלית,

הקלות מפליגות בזמן המוקצב למבחנים וכו') הוא מקבל ציון הולם בתואר השני. האם לקבל אותו לתואר שלישי? נעזוב כרגע את השאלה האם תסריט כזה דמיוני או אפשרי – השאלה עומדת בעינה: מה כן ומה לא, ומהו "המחיר"?

האם יש לי תשובה? לא. האם ניתן להעלות כמה רעיונות לדיון ציבורי ו/או ליבון בתוך מערך ההשכלה הגבוהה? כן. הנה כמה אפשרויות:

1. סיוע מוגבל: חלק מההקלות היום מפליגות באמת. דוגמה אחת: מבחן בעל פה במקום בכתב (כתב-יד או באמצעות מקלדת). לדעתי, אין זה מתקבל על הדעת בעידן בו כל עובד מידע (יותר מ-75% מכלל המועסקים במשק) חייב להיות בעל מיומנות סבירה בהבעה בכתב. ייתכן שבמקצועות מסוימים יש להטיל "איסור סיוע" בנוגע לדרישות באנגלית (אולי לא בלימודים במחלקה למורשת היהודית), שהרי מי שאינו מבין אנגלית כתובה אפילו באופן מינימלי, איך יתפקד במשק המודרני? (כמובן, אין זו קביעה נורמטיבית אלא אמפירית).

2. קרב קפיצה: לא מעט סטודנטים אינם בעלי לקויות למידה כרוניות אלא כאלה הנובעות מחסכים רציניים בעברם הלימודי (ואולי גם התרבותי-לשוני-הרגלי; למשל, עולה חדש שמתקשה עם השפה; תלמיד מבית ספר תיכון ללא משאבים נאותים). יש היגיון לסייע בעדם בצורה מסיבית בשנה הראשונה, להפחית את הסיוע בשנה השנייה ולא לתת הקלות כלשהן בשנה השלישית כדי שיוכחו (למערכת ולא פחות חשוב, לעצמם) שהם "מסוגלים" בכוחות עצמם ובאיזו מידה.

3. סיוע עקיף: ניתן לעצב את התנאים המתאימים להצלחה לבעלי לקויות למידה מוגבלים קוגניטיבית בלי להפליג בהקלות למיניהן. לדוגמה, להרבה סטודנטים רבים מאד קשה להתכונן לעשרה מבחנים בתוך חודש – המערך המקובל בהשכלה הגבוהה בארץ. מדוע לא לאפשר (וכמובן, לא לקנוס כספית) סטודנטים כאלה לעבור את התואר בשש שנים – ולא בשלוש? (רעיון שגם מתאים לכל הסטודנטים החפצים בכך – ראו את הבלוג האחרון, מספר 23).

אין פתרונות אידיאליים – ולא רק מסיבות "אמפיריות" אלא גם פילוסופיות-חברתיות-נורמטיביות, אך יש צורך, לכל הפחות, לשאול את השאלה.

wilzis@mail.biu.ac.il